

Uusi viron kielioppi

VALTER TAULI *Standard Estonian Grammar*. Part I. Phonology, morphology, word-formation. Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Uralica et Altaica Upsaliensia 8. Uppsala 1973. 273 s.

Taulin uudessa viron kieliopissa on käsitelty ensiksi äänteistöä fonologisesti ja sitten erikseen ortografiaa. Vanhastaan on totuttu siihen, että kielioppi alkaa foneettisella johdannolla. On oikein ja johdonmukaista asettaa aakkosto foneemitaustaa vasten. Foneemeja on luonnehdittu tässä kieliopissa myös foneettisesti. Taulin mielestä viron ortografisen *b:n*, *d:n* ja *g:n* suhteessa ortografiseen *p:hen*, *t:hen* ja *k:hon* on kysymyksessä kvantiteettiero ja akustisesti edelliset ovat lax- ja jälkimmäiset tense-piirteisiä. Tämä ei

ole aivan selvää. Monien tutkijain mukaan juuri tense : lax -suhde on fonologinen ja kestoero saattoilmiö. Nimenomaan klusiilien intensiteettiero sopii erottavaksi piirteeksi esimerkiksi kirjoittajan mainitsemassa sanaparissa *liig* 'liika' : *liik* 'laji'. Tässähän on vaikea ajatella klusiilien kestoeroa, kun molemmat sanat ovat III foneettisen kestoasteen sanoja; klusiilien esiintyessä sanan sisässä voi kyllä sanan kestoastekin muuttua. Esim. *ratas* on II kestoasteen sana, mutta **radas* olisi astetta lyhyempi, vrt. esim. *sada* 'sata'. Muuten kirjoittajan mainitsema sanapari *kood* 'koodi' : *koot* 'varsta; koipi' ei sovi tähän yhteyteen, koska jälkimmäisen sanan *t* on liudentunut (vrt. esim. Öigekeelsuse sõnaraamat), joten tässä ei ole kysymyksessä pelkästään kvantiteetti- eikä intensiteettiero. Huono esimerkki on myös pari *kolb* [koɫɐ] 'kolvi' : *kolp* [koɫp] 'pääkallo', koska siinäkin on liudennus distinktiivä.

Tauli on päätenyt siihen periaatteellisesti tärkeään ratkaisuun, että viron kvantiteettioppositio on binaarinen. On todettavissa, että hän erottaa I ja II kestoasteen sanat toisistaan foneemien kvantiteettieron /lyhyt/ : /pitkä/ avulla, esim. *puuri* 'purje' : yks. gen. *puuri* 'häkin; poran', mutta II ja III kestoasteen sanat ensimmäisen tavun "raskauden" /light/ : /heavy/ perusteella, esim. yks. gen. *puuri* : yks. part. *puuri*; tässä ei voi käyttää enää foneemin kvantiteettieroä, koska *puuri*-muodon (yks. gen.) vokaali on /pitkä/ jo edellisen määritelmän perusteella. I ja III kestoasteen sanat hän erottaa foneemien kvantiteettieron /lyhyt/ : /pitkä/ perusteella, esim. *löma* 'murska' : *lööma* 'lyödä', mutta tässä kai esiintyy myös distinktio /light/ : /heavy/. Tällainen systeemi näyttää monimutkaiselta ja fonologisesti tuskin tyydyttävältä.

Todettakoon tässä vielä pari tämän kieliopin Phonology-osaan kuuluvaa piirrettä. On totuttu sanomaan, että viron äänneillä on kolme foneettista — ja eräiden tutkijain mukaan myös fonologista — kestoastetta, *lyhyt*, *pitkä* ja *ylipitkä*.

Taulin mukaan taas sanat ovat I-, II- ja III-sanoja sen mukaan, onko ensimmäisen tavun aksentti kevyt vai raskas. Raskaita ovat III asteen sanat. Tekijä ei mainitse mitään siitä, että III kestoasteen raskautta saattaa olla osaltaan lisäämässä sekin, että seuraavan tavun vokaali ei ole puolipitkä. Taulin kieliopista puuttuu myös sisä-äänneistön käsite, jolla viron kieliopit tavallisesti operoivat tämän kielen mutkikkaita kestonvaihteluilmiöitä kuvatessaan. On myönnettävä, että Tauli on saanut tiettyä tiivistystä aikaan puhuessaan vain keveyestä ja raskaasta painosta sen sijaan että olisi esittänyt porrastuksen äänneiden kestoaste → tavun kestoaste → sisä-äänneiden kestoaste → sanan kestoaste. Ratkaisevana on pidetty sanan ensimmäistä tavua, ja teoksessa on esitetty pitkäkö esimerkkiuuttelo kevyistä ja raskaista tavutyypeistä. Myös sivupainollisessa asemassa joskus esiintyvä kestonvaihtelu on otettu huomioon, esim. yks. gen. *piiskopliku* : yks. part. *piiskoplikku* 'piispallinen'.

Palatalisaatiota ja vierasperäisten sanojen painotusta on käsitelty valaisevasti.

Suurimman osan Taulin teoksessa muodostavat morfologia ja sananmuodostusoppi. Tärkein osa on morfologia, jolla tarkoitetaan tässä yhteydessä nimenomaan taivutusmorfologiaa. Viron kielen nominien ja verbien taivutustyyppit on eritelty niin tarkoin, että kaikki materiaalista johdettavat taivutusmuodot on pyritty ottamaan huomioon. Nominien perussijoiksi on otettu yksikön genetiivi, partitiivi ja illatiivi sekä monikon genetiivi ja partitiivi. Näiden muodostustyyppit on eritelty eräänlaisten generatiivien kaavojen avulla. Esimerkiksi tyyppiin Gen II — III kuuluvat sanat, joiden mon. partitiivi muodostetaan siten, että toisessa kestoasteessa oleva yksikön genetiivimuoto muutetaan III kestoasteen (partitiivi)muodoksi, kuten mm. tapauksessa *sõber* : G *sõbra* : P *sõbra* 'ystävä'. Näin on löytenyt eri sijamuotoja edustavia tyyppisiä seuraavasti: yks. gen. 68,

yks. partit. 17, yks. illat. 14, mon. gen. 11, mon. partit. 19. Näissä sijoissa esiintyy, kuten Tauli määrittelee, grammeemi-alternaatiota. Tässä on käytetty, niin kuin esipuheessa huomautetaan, *item and process* (IP) -menetelmää, jolloin jokin allomuodoista valitaan perusmuodoksi (*basic form*), josta sitten toiset johdetaan. Tämän metodin käyttö näyttää tässä tapauksessa perustellulta; onhan vanhaan lueteltu viroin kielioissa ne perussijat tai -taivutusmuodot, joista muut voidaan johtaa. Oikeaan osuun on myös se kirjoittajan huomautus, että viroin runsaan allomorfismin vuoksi pyrkimys morfologisen kuvauksen adekvaattiuteen ja tyhjentyvyyteen johtaa monimutkaisiin sääntöihin ja lukuisiin poikkeuksiin. Lukija jääkin kaipaamaan ennen kaikkea suurempaa yleiskatsauksellisuutta; enempää yksityiskohtaisuutta ei liene aiheellista vaatia.

Astevaihtelukin on sisällytetty muoto- eikä äänneoppiin, ja tämä poikkeaa selvästi muista viroin kielioista. Tällainen ratkaisu on ehkä puolestuvassa Taulin käyttämän IP-menetelmän vuoksi. Onhan astevaihtelulla kieltämättä keskeinen funktio viroin taivutusmuotoja tietyistä perusmuodoista johdattaessa. Olisi ollut kuitenkin syytä korostaa astevaihtelua myös äänneopillisena ilmiönä.

Viroin kielestä on esitetty useita erilaisia deklinaatiosysteemejä. Viroin kouluopetuksessa on ollut laajalti käytössä vuodesta 1927 alkaen Elmar Muukin seitsemän deklinaatiota käsittävä järjestelmä, ja tämän mukaisesti on laadittu useat myöhemmätkin kielioipit, esim. Jäneksen Eesti keele grammatika I (1947) ja Valgman — Rummelin Eesti keele grammatika (1968). Tässä järjestelmässä on ryhmitelyperusteena ennen kaikkea astevaihtelu. J. V. Veskin viisideklinaatioin järjestelmä perustuu pääasiassa sanavartalon tavulukuuin ja sanojen historialliseen muodostamiseen. Paul Alvre taas on ottanut kolmideklinaatioin jaotuksensa pohjaksi vokaali- ja konsonanttivartaloiuuden. Ratkaisevana kriteerinä eri syste-

mien käyttämisessä on ollut se, asetetaan-ko paino taivutusjärjestelmän tieteelliselle tarkkuudelle vai sen sopivuudelle opetustarkoituksiin. Valter Taulin käyttämä järjestelmä poikkeaa kaikista edellisistä. Siinä on peräti 15 deklinaatiotyyppiä ja useilla niistä vielä alatyyppejä. Päämääränä on ollut ilmeisesti pyrkiä tieteellisesti tarkoituksenmukaisein ryhmittelyyn, ja tässä suhteessa ratkaisu on huomionarvoinen. Tällainen systeemi soveltunee kielen alkeisopetukseen huonommin mutta tieteellisiin tarkoituksiin paremmin kuin esimerkiksi Muukin laatima jaottelu. Tauli on käyttänyt ryhmittelysään seuraavia perusteita: (1) tavuluku, (2) tavun pituus tai foneettinen kestoaste, (3) loppuäänteet ja (4) astevaihtelu. Kun käytetään näin monia ryhmittelyperusteita, on mahdollista, että deklinaatioiden määrää voitaisiin vieläkin lisätä. Kielioipin laatija onkin erottanut *ölu*-tyypin omaksi ryhmäkseen; se puuttuu hänen kielioipinsa edellisenä vuonna ilmestyneestä viroin kielisestä versiosta. Deklinaatioiden mallisanoista on annettu yks. nominatiivi, genetiivi, partitiivi ja illatiivi sekä mon. genetiivi ja partitiivi. On epäselvää, miksi ei ole mainittu myös mon. illatiivia. Tästä kielioipista ei käy ilmi esimerkiksi *puu*-sanan mon. illatiivi, joka voi olla jopa kolmenlainen: *puudesse* (II kestoaste), *puudesse* (III kestoaste) tai *puisse*.

Sananmuodostusoppi käsittää puolet esiteltävästä kielioipista. Tämä osa jakautuu kolmeen osaan, joissa käsitellään derivaatiota, yhdyssanojen rakennetta ja sanojen yhteen tai erikseen kirjoittamista. Johto-opissa on käsitelty kirjaviroin substantiivien, adjektiivien, verbien ja adverbien johtimia. Kunkin suffiksin osalta on mainittu sen merkitys ja merkitysvaihteetkin sekä osoitettu, millaiseen vartaloon kyseinen johdin liittyy. Ensiksi on esitetty säännönmukaiset muodostustavat ja merkitykset ja sitten erikseen poikkeukset, jotka on analysoitu yhtä tarkasti kuin säännönmukaisuudetkin. Muutamien nominien osalta on mainittu, minkä dekli-

naation mukaisesti kyseisellä johtimella muodostuvat sanat taipuvat. Kullakin suffiksilla muodostetuista sanoista on esitetty niin valaiseva esimerkkikokoelma, että tämä kieliopin osa voisi käydä jopa pienestä käänteissanakirjasta. Tässä yhteydessä ja koko kieliopissa käytetyistä esimerkkisanoista on kirjan lopussa aakostettu luettelo, joka käsittää runsaasti 6 000 sanaa.

Taulin kieliopin korpuksena on ollut Elmar Muukin »Väike õigekeelsuse sõnaraamat» (1947, 9. painos). Ehkä tästäkin johtuu, että Taulin kielioppiin on oksastettu hiukan kritiikkiä Tallinnassa 1960 ilmestynyttä »Õigekeelsuse sõnaraamat»-teosta kohtaan. Tämä kielioppi on saanut tiettyä poleemisuutta helposti myös siksi, että se on pyrkinyt normatiivisuuteen.

Valter Taulin laajan kieliopin I osa on hyödyllinen ja metodisestikin uutta sisältävä teos, jonka jatko-osan toivomme ilmestyvän pikimmiten.

Seppo Suhonen